

УДК 130.2:316.3

Андрій Марченко

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯПОНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Автор розглядає проблему трансформацій японської національної ідентичності в контексті глобалізаційних процесів, що відбуваються в сучасному світі; зацентовано увагу на особливостях суперечливого поєднання в межах культури Японії традицій Сходу і Заходу.

Ключові слова: національна ідентичність, японська ідентичність, самоідентифікація, глобалізація, глокалізація, гібридність.

Марченко А.

ТРАНСФОРМАЦИИ ЯПОНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Автор рассматривает проблему трансформаций японской национальной идентичности в контексте происходящих в современном мире глобализационных процессов; акцентируется внимание на особенностях противоречивого единства в культуре Японии традиций Востока и Запада.

Ключевые слова: национальная идентичность, японская идентичность, самоидентификация, глобализация, глокализация, гибридность.

Marchenko A.

TRANSFORMATIONS OF THE JAPANESE NATIONAL IDENTITY IN THE EPOCH OF GLOBALIZATION

The author examines the issue of transformations of the Japanese national identity in the context of processes of globalization; he accents attention on the features of contradictory combination of traditions of East and the West within the framework of culture of Japan.

Key words: national identity, Japanese identity, self-identification, globalization, glocalization, hybridness.

У сучасному світі відбуваються масштабні кардинальні зміни, що позначаються поняттям глобалізації, яка характеризується все

більш взаємозалежною системою відносин у межах наявної світової реальності. Глобалізація означає трансформації, здійснювані під впливом економічних і політичних чинників, культурних цінностей, релігійних і філософських ідей, звичаїв, традицій народів світу тощо. З одного боку, вона сприяє розширенню культурного та комунікативного простору, а з другого – спричинює проблеми деструктивного характеру. В умовах глобалізації відбувається уніфікація культури, стираються міжнаціональні культурні межі, зростає загроза для збереження культурної самобутності народів. Хоча варто погодитись і з тим, що «напряма глобалізації є не чимось наперед визначеним та універсальним, а гнучким і різноманітним, і, без сумніву, він зазнає впливу з боку його авторів в конкретних історичних умовах» [7, р. 5].

На фоні суспільних змін і потрясінь особливої актуальності набуває проблема ідентичності, яка стосується, по суті, всіх національних спільнот. Національна ідентичність, як зазначає К. Гаджієв, містить у собі значне число компонентів, серед яких: «світогляд, національна самосвідомість і менталітет, національний характер, історична пам'ять, етнонаціональні образи, національні традиції, міфи, символи і стереотипи поведінки. Важливими її складовими є історично сформовані, відносно формалізовані і часом конкуруючі між собою уявлення про місце країни в світі, її культурно-цивілізаційну належність, національні інтереси, геополітичні пріоритети тощо» [1].

Зміни в соціокультурній сфері значною мірою позначаються на функціонуванні й розвитку національних культур, зокрема і японської культури, однією з головних особливостей якої є досить суперечливе, що набуває історично лабільних конфігурацій, поєднання в її межах традицій Сходу і Заходу. На думку С. Чугрова, з кінця ХХ ст. «в Японії спостерігається процес переосмислення своєї азійської ідентичності. Більше того, формування азійської ідентичності часом розглядається в якості нагального завдання у зв'язку з тим, що сьогодні для Японії важливо сформувати довіру, щоб розвивати регіональне співробітництво, уникнути ізоляції, збалансувати стосунки не тільки зі США, а й з рештою Азії» [2, с. 90]. Тема ідентичності є безумовно актуальною для японського суспільства, де відбуваються стрімкі трансформації звичного життєвого устрою, що призводять до зміни ідентичності й самоідентифікації. Значною мірою зміни пов'язані зі ствердженням пріоритетів так званого «суспільства споживання», орієнтованого,

насамперед, на індивіда, а не на групу. Замість традиційних цінностей, пов'язаних з груповою єдністю, посилюються тенденції до соціальної атомізації, що значною мірою обумовлюється зміною способу життя японців, культивуванням у них індивідуалістичних цінностей.

Слід зазначити, що ідея японської нації історично обумовлена такими сферами життя японського суспільства, як релігія, етика та філософія і, відповідно, «японська культурна матриця представляє собою унікальний буддистсько-конфуціансько-синтоїстський комплекс» [5, с. 61]. Протягом тривалого періоду своєї історії Японія формувала свою культуру на основі асиміляції релігійно-філософських ідей буддизму та конфуціанської етико-релігійної системи, що приходили з Китаю. А вже з епохи Мейдзі особливо помітним стає вплив Заходу на японську культуру, що сприяв проникненню у свідомість японців таких базових ідей і цінностей, як національна держава, культура, філософія. Починаючи з цієї багато в чому переламної для японської національної культури епохи специфікою модернізаційних процесів стали ініційовані «згори» зміни, що спричинили суттєві трансформації всіх рівнів ідентичності. Важливо в цьому зв'язку зазначити, що Японія є однією з небагатьох азійських держав, яка в період реалізації європейської колоніальної політики зуміла сприйняти західні цінності без нівелювання значущості своєї власної культури, продовжуючи йти своїм звичним шляхом – адаптації «іншого» та перетворення його у «своє», відкидання непотрібного чи неприйняттого, збереження і доведення до рівня довершених форм лише того, що відповідало «японському духу».

Починаючи з епохи Мейдзі, японці зіткнулись із потребою, по суті, постійного уточнення своєї самоідентифікації, яка особливо актуалізується в повоєнний час, зокрема в період американської воєнної окупації, посутнього прилучення Японії до цінностей західної ліберальної демократії; і в наш час (за японськими мірками – в епоху Хейсей, яка бере свій початок із 1989 року) процеси глобалізації спонукають японців знову звертатись до питань національної ідентичності.

Слід зазначити, що серед виокремлюваних дослідниками сценаріїв глобалізації японських реалій найбільшою мірою стосується поняття *глокалізації* (термін – global+local – було введено керівником корпорації «Sony» А. Морітою) – «синтез модернізації локальних культур із досягненнями глобальної мультикультурної

цивілізації, що формується, який відбувається в процесі культурної гібридизації, взаємозбагачення культури» [2]. коли акцент робиться на паралельному розгортанні процесів регіоналізації та зміцнення національної соціокультурної специфіки. У цьому контексті Японія є яскравим прикладом успішної реалізації ідеї глокалізації, яка є її своєрідною відповіддю на виклики глобалізації, загрози знеособлення культурно-цивілізаційної своєрідності. Японці схильні розмірковувати про політичний устрій країни, послуговуючись термінами західної цивілізації, в контексті західних демократичних і ліберальних цінностей. Водночас у цивілізаційно-культурному контексті вони вважають себе невід'ємною, значущою частиною далекосхідної цивілізації. Тобто Японія є своєрідним синтезом західної політичної та східної конфуціансько-буддистської ідентичності, в межах якого попри певну його внутрішню суперечливість не виникає глибинних протиріч і конфліктів.

Подібне достатньо гармонійне поєднання традицій та інновацій було позначене японськими дослідниками терміном «гібридність». Чинниками, які створювали підґрунтя для здійснення гібридизації, поставали такі: по-перше, японська свідомість здатна трансформувати й адаптувати запозичення настільки ефективно, що вони сприймаються як щось органічне і таке, що не суперечить традиції; по-друге, специфіка японської традиції полягає в тому, що сприйняття нового не потребувало концептуальної перебудови свідомості, запозичене асимілювалось, доповнювало автохтонну синтоїстську культуру Японії [Див.: 5, с. 62]. Відповідно, поряд з помітною вестернізацією, американізацією суспільства, вагоми є і тенденції «повернення в Азію»: «будучи «молодшим братом» по відношенню до Америки і Європи, Японія відчувала себе «старшим братом», а інколи й батьком для інших народів Азіатсько-Тихоокеанського регіону, і на фоні своїх сусідів, японці могли сприймати себе більш позитивно, формуючи тим самим позитивну самоідентифікацію» [3, с. 66].

Отже, слід зазначити, що в Японії історично склалась двоєдина ідентичність: з одного боку, орієнтована на західні зразки інституціональна, або зовнішня, з другого – базована на духовно-моральнісних цінностях, внутрішня, далекосхідна ідентичність. Саме не превалювання жодної з них, а гармонійне поєднання і співіснування є запорукою стабільності та прогресивного розвитку японського суспільства, зняття протиставлення в межах культури Японії традицій Сходу і Заходу. На відміну від Китаю, де держава впливає

практично на всі сфери суспільного життя, чи Індії, де і в наш час життя людей значною мірою зумовлюється їх належністю до тієї чи іншої касти індійського суспільства, можна стверджувати, що Японія, як країна, що належить до далекосхідного культурного регіону, пройшла стрімкий шлях модернізації у відповідності із західними стандартами, набула характерні для країн Заходу риси й буттєві атрибути, і стала прикладом того, як без присутньої відмови від традиційної ідентичності можна перетворитись у сучасне суспільство, здатне адекватно й ефективно функціонувати в умовах глобалізаційних викликів. Глобалізація, інформатизація, індивідуалізація як визначальні для характеристики сучасного світу процеси, зумовлюють зміну звичних для японців соціокультурних параметрів існування, суттєвим чином впливають на форми і способи самоідентифікації соціальних груп, призводять до трансформації традиційних норм і цінностей, типів взаємин між людьми і спільнотами, і врешті визначають зміну самого змісту традиційної японської ідентичності.

Глобалізаційні процеси сприяли тому, що японська культура відкрилась світові, створивши можливості прилучитись до її цінностей і використовувати японський досвід вдалого синтезування традицій Заходу з традиційними цінностями Сходу з метою соціальної стабільності і гармонійного розвитку суспільства. Протягом тривалого періоду історії японці вчилися у Заходу, керуючись гаслом «східний дух – західні технології», проте за останній час вони досягли таких відчутних успіхів не тільки в економічному та технологічному розвитку, а й у збереженні та примноженні своєї національної духовної культури, що і дух, і технології стали цілком обґрунтовано йменуватись японськими.

Література:

1. Гаджиев К. С. Национальная идентичность: концептуальный аспект / К. С. Гаджиев // Вопросы философии. – 2011. – №10. – С. 3–17 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view...
2. Карелова Л. Б., Чугров С. В. Глобализация: японские интерпретации социокультурных процессов / Л. Б. Карелова, С. В. Чугров // Вопросы философии. – 2009. – № 7. – С. 44–53 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view...
3. Новикова О. С. Трансформации традиционной идентичности в модернизирующейся Японии / О. С. Новикова // Вестник Новосибирского гос. ун-та. Серия: Философия. – 2014. – Т. 12, Вып. 4. – С. 63–68.

4. Скворцова Е. Л. Япония: кризис культурной идентичности при встрече с западной цивилизацией / Е. Л. Скворцова // Вопросы философии. – 2012. – № 7. – С. 110–128 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: vphil.ru/index.php?option=com_content&task...id...

5. Чугров С. В. Япония: гибридизация и гармонизация / С. В. Чугров // Полис. – 2008. – № 3. – С. 59–67.

6. Чугров С. В. Япония уточняет свою идентичность перед вызовами глобализации / С. В. Чугров // Глобальные вызовы – японский ответ. – М. : АИРО–XXI, 2008. – С. 77–93.

7. Japanese responses to globalization: politics, security, economics and business. Ed. by Glenn D. Hook and Harukiyo Hasegawa. – New York: Palgrave Macmillan, 2006. – 303 p.